

Jan Vilém Pexider (1874–1914)

Jan Vilém Pexider

Zbytek inkvisice

In: Jindřich Bečvář (editor): Jan Vilém Pexider (1874–1914). (Czech). Praha: Prometheus, 1997.
pp. 86–88.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/401027>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ZBYTEK INKVISICE

(Pexiderův článek z roku 1905)

Do čerstvě vykopané jámy spustili zvolna rakev; na pokraj hrobu předstoupil bělovlasý kmet, a s jeho rtů splynula uchvacující řeč za nebožtíkem kolegou i přítelem. Byla prodchnuta smutkem nad utrpenou ztrátou, plna chvály a vzpomínek ze života, neúporné práce, zásluh a slávy zesnulého, jenž býval ozdobou svého stavu a na jehož vědecké publikace těšival se veliký kruh odborníků jako na novinky směrodatného rázu. Pak mluvili jiní úctyhodní, na konec vystoupil na prkno student. Když domluvil o „starém pánu“ jako o láskyplném otci studujících, zarosily se řasy účastníkům, spolkový prapor sklonil se nad jámu a s hrotu žerdi svezly se do hrobu vavřínové ratolesti, ovinuté černým závojem. Student hodil za nimi sametový baret a trojbarevnou stuhu spolku, jehož horlivým členem býval v mládí svém „starý pán“; to poslední pozdrav ...

V patách hrobu, uprostřed shromáždění, nepohnutě stála excellence — oficiální povinnost; kolem ní plno šedin, velkých okulárů, dlouhých vlasů a černých šosů. Excellence slyšela chvalořeči, viděla slzy, cítila obecnou účast pro muže velkých skutků; když na rakev hroudy dopadly a rov zakryly sněti palem a květy růží, excellence odjela, sedla doma, jako vždy, k zelenému stolku a psala. Sekretář našel na popsaných papírech různá nařízení; mezi nimi byl rakouský habilitační řád vysokoškolský ... Až dodnes uchovalo se na něm podezření, že vznikl v okamžiku růžového přibarvení jednostranných ministerských brejlí: vydal budoucnost nejen vědy, ale i vědychtivé mládeže, bez odvolání, v ruce úctyhodných, státem placených badatelů. „... aneb jestliže by se z jiné některé příčiny, v o s o b n o s t i žadatelově se zakládající, udělení t. zv. venia docendi ukázalo n e d o p u s t i t e l n ý m, tedy žádost habilitační ihned budiž zamítnuta“, zní konec paragrafu šestého v habilitačním řádě universitním. Jakž by veliké zásluhy o vědu neměly býti odměněny, aspoň zde na světě, tak malou lapálií, jakou je tato koncesse osobnímu gustu sboru zasloužilých učenců? — myslila si při tom excellence.

—*Možná však také, se stejnou pravděpodobností, že paragraf ten vznikl z intencí horších.*

Ty staré „zlaté časy“ — jak povědomo — dávno minuly, ale různé úkazy na nebi i na zemi zůstaly. Zbyla samosprávnost vysokoškolských sborů professorských a justamentní habilitační řád, zbyla postava universitního profesora, obestřená gloriolou hluboké egyptské moudrosti, ale to už jen v nepatrných kruzích nezavěšených do zákulisí domácího hospodářství vysokoškolského. Doba troufalá, jako nynější, která neúprosně i vysokoškolské učitele vyšetřuje a zavírá pro zjištění a jiné neplechty do mřížovaných letohrádků — letos, jak denní listy oznamovaly, pěkný trojlístek — doba ta odhalila pod starým prachem bolavé slabiny moudrých ustanovení a řádů ministerských excellencí „v pánu“; ukázala, bez údivu generace, jak i vědecká samosprávná instituce, nekontrolovaná solidní veřejností, státi se může samozvaným absolutismem několika lidí, již se sami ze sebe a z kruhu svých nohsledů doplňují, jak různá ustanovení, řády a paragrafy mohou se státi nepřekonatelnou překážkou svobodného myšlení a skutečným nebezpečím pro volný rozkvět a pokrok vědy. Ustanovení, jakým jest § 6. rakouského habilitačního řádu universitního, jenž vydává člověka po vyhovění všem zákonitě stanoveným požadavkům vědecké i morální kvalifikace, po úplném prokázání svých schopností, opravňujících dosažení učitelského místa státem, ne professorským sborem, povoleného a státními příjmy, ne-li bezplatně, vydržovaného, na pospas libovůli a osobním ambicím nahodilé skupiny jednotlivců, takový paragraf snad mohl prospívati v počestných „zlatých časech“, v nynější však době otevřených dveří charakterům všeho druhu zvrhl se v úředního ochránce vědeckého augurství a pašovství těch, již z titěrné ještivosti neb z obavy před prohlédnutím vědecké kvalifikace vlastní nestrpí vedle sebe jiných pěstitelů téhož odboru, leč slepě oddané otroky.

Za vedení komise, jejíž referáty jsou tajné, za ustálené praxe, že i jednání sboru zachována býti musejí v tajnosti, takže nepřítomný souzený nemůže se bránit ani proti bídnému nařčení, ani proti lživému bordereau, v takovém případě může se státi soud professorského sboru vysokoškolského, nezodpovědného za své činy ani nahoru ani dolů, z b a b ě l o u i n k v i s i c í, nejhanebnější institucí, jakou kdy lidstvo v temném středověku zplodilo.

Paragrafu s takovým ustanovením, jakého jest v rakouském řádu habilitačním, není v řádu žádného kulturního národa. Paragraf takový kompromituje existencí svou slušné vědecké kruhy, protože jím kryti se může i ničemná koterie, bojící se o svoji nadvládu a držící se zuby nehty odkvetlé osobní tradice, osobních známostí a závazků všelijakého rázu; lidé vzdělaní a poctiví nemají zapotřebí kryti své jednání nečistým pláštěm rapportovaných „personálií“.

Výkvět vzdělané společnosti a inkvisiční soud? Nikoliv, paragraf tento bude muset býti zrušen! Touto cestou zabrání se zároveň škodám, jež vždy hrozí s v o b o d n ě m u učení vysokoškolskému v poměrech, kdy nelze již spoléhati se na vážnost sboru, jakmile tento ukáže, že se nestydí místo věcných důvodů uvést pro své jednání argumenty osobní msty a nevráživosti. Je-li již jednou i v Rakousku cesta k dosažení universitního učitelství zákonem vytčena, tu nesmí existovati privilej, jež zmocňuje jíti zákonitou cestou k státem povolenému ušlechtilému cíli bez trapného pocitu, že se jde cestou, podél níž se za jasného dne skrývati mohou za paragrafy schovaní posilniční banditi. Tato privilej musí

jako všechny přežilé privileje padnouti; slepá zaujatost nesmí triumfovati nad přímostí a býti ještě útočištěm těch, již snad dovedou čachrovati s místy a mají k tomu dost vdavkuchtivých neteří, ale nedovedou se pravdě podívati tváří v tvář. Doba, která žádá i na nejvyšších místech zodpovědnost za vlastní činy a následky, jimi způsobené, nemůže dopustiti, aby několik lidí, po případě nahodile nebo tajnou agitací sbubnovaných, provádělo tajné soudy nejen se státem zaručenou právoplatností nad lidskou existencí, ale *n o t a b e n e b e z u d á n í d ů v o d ů a b e z z o d p o v ě d n o s t i* vůči ostatní veřejnosti. Vědomí Damoklova meče nad hlavou potlačuje v člověku charakter a nutí jej k byzantinskému hrbení se před všemohoucími bůžky i k polykání urážek; a „nichts verdirbt den Charakter so sehr, als Beleidigungen unerwidert ertragen zu müssen“, říkají Němci.

Bude zásluhou pokrokových vrstev, prosadí-li co nejdříve zrušení inkvisiční části šestého paragrafu habilitačního řádu universitního; *j e s t t o v š a k p o v i n n o s t í č e s k ý c h p o s l a n c ů*, usurpatorskou privilej tu zahladit. A nestačí jen žádati nápravy jednoho ustanovení, nýbrž domáhati se i druhého, totiž aby sbory professorské byly povinny *u d a t i p í s e m n ě d ů v o d y s v ě h o r o z s u d k u*, tak jak se to při každém jiném rozsudku považuje přímo za samozřejmou nutnost.

Bude to i v prospěchu pověsti českých akademických kruhů, bude-li vytčený paragraf opraven dříve, nežli se habilitačním řádem rakouským a neřestí, jež se jím dovede krýti, zabývati bude veřejně cizina.

„Každé záludné násilí, ať fysické nebo morální, docílí vždy pravého opaku toho, oč usilovalo: padne zpět na hlavu původce.“